

zsugorodik az elme, de növekszik az ember magasabb céljaival,» mondja a költő; a népiskolai nevelő-oktatásnak sikerét sem az egységes, sem a kétséges tanterv nem biztosíthatja, kétséges marad annak sikere, ha még olyan pontos, ha akárhogy részletezi az anyagot, ha akárhogy símul is a helyi viszonyokhoz, de biztosítja az üdvös sikert a jó tanító, a kinek munkájához a legjobb eszközök állanak rendelkezésére. Ezeket teremtsük meg és a népiskola nagy feladatának megoldását hathatósan mozdítjuk elő.

SCHÖN JÓZSEF.

AZ EPIKAI OLVASMÁNYRÓL.

A sok érdekes tanügyi és neveléstani kérdés között, melyek most részint a szaklapokban, részint pedig a napi lapokban is vita tárgyát képezik, bizonyára nem utolsó az ifjúsági könyvtárak ügye. A Magyar Nemzet egyik januáriusi számában Lázár B. szóba hozta a népiskolai könyvtárak kérdését; a Magyar Kritikában nemrég Benedek Elek értekezett az ifjúsági irodalom fontos ügyéről. De külföldön is nem régtöbbi közt Wolgast Henrik «Das Elend unserer Jugendliteratur» czimen, de meg mások számosan helyes érzéssel nyultak e fontos kérdéshez.

Kétséget nem szenved, hogy a könyvtárakban akár nyilvánosakban, akár iskolaiakban összehalmozott olvasni való rendkívüli hatással van az ész, az értelem, de nem kevésbé az érzés, a szív fejlődésére. Ismerjük a mohóságot is, melylyel főleg a fiatalság kap érzésének és ízlésének megfelelő olvasmány után. A nyilvános könyvtárakban felhalmozott sok olvasni valóban, főleg a sok külirodalmi regényben valóságos pusztítást visz véghez a fiatal olvasó közönség. Ismeretes és bizonyításra nem szorul, hogy a mint a jól megválasztott olvasmány csak jó és áldásos lehet, úgy ép oly igaz, hogy az olvasni valók között van sok oly anyag, mely több kárt okoz, többet ront, mint használ. Egyébiránt erről már számtalan esetben volt szó. Itt főképen a tanuló ifjúságnak nyújtandó olvasni való helyes megbírlására szorítokozom, tekintvén azt a nevelés, oktatás és általános képzés egyik nem lényegtelen factorának. Az iskola, a nevelő feltétlenül kell, hogy törődjék avval, mit olvas és mit olvashat, vagy nem olvashat a gondjára bízott növendék.

Az olvasmányt illetőleg először a tárgy szempontjából tekintsünk körül. Az ifjúsági iratok úgy külföldön, mint minálunk úgy a tartalom, mint a szerkezet szempontjából külön irodalmi fajt képeznek. A legelőmibb fokon és épen azért a legtipikusabb kifejelettségben az elbeszélés áll mindenütt. Az elbeszélés mellett jó korán, főleg az úgynevezett. Robinsonádok (Campéfélék) kapcsán a leiró elem érvényre is jutott. De bár-

mily gazdag az ifjúsági irodalom mennyiségre nézve, formára, benső kialakításra és szerkezetre nézve épen nem mondható valami gazdagnak még a külföldiek irodalma sem. Innen van, hogy a gazdagabb könyvtárakból is nagyon korán elfogyasztja az ifjúság az egyenesen neki szánt iratokat és olvasmányokat. Főleg az elbeszélés elevensége vonzza és ha volnának is nagy számban kitűnően megírt leírások, ethnographiai, történelmi, életrajzi stb. ifjúsági irataink, az ifjúság mihelyt a Robinsonján s egynéhány Hoffmannféle mesén végig síklott, terjedelmesebb, a nagy közönségnek szánt regények után kap.

És itt reá kell térnem a másik fontos körülményre: az olvasmányok, az ifjúság kora szerint való fokozatos beosztására. Szemák jegyzéke egynéhány éve hozta az osztályok szerinti beosztást. Ezen beosztása az olvasmányoknak rendkívül fontos és egyenesen lélektani megfelejtésre vár, a mely oly hamar sikerülni nem fog. Az osztályokkal — itt a középiskolára vagyok kizárólag tekintettel — és a korrallal haladva az olvasmányt klasszifikálni valóban kényes feladat. Döntő körülmény gyanánt lép közbe a különféle hajlam és érdeklődés. Ha visszatekintünk azon sorozatra, a melyben mi legalább a középiskolában az olvasmányt megválasztottuk, igen lényeges eltéréseket tapasztalunk. Legerősebben foglalja le a figyelmet a regény, még pedig jó korán, már az alsó osztályokban, vagy legalább a felsőbb osztályok kezdetén. Egyesek — tapasztalatom szerint — már a 6. osztályban a drámát a legláziasabb mohósággal olvasták, kevesebben a történelmi monographiákat; nagyon gyér esetben foglalkoztak és foglalkoznak a természettudományi, természettani és egyéb természettudományi olvasmányokkal. Úgy tudom, hogy az oly bájos Reclus-féle monographiák is nagyon kis mértékben keltenek figyelmet, pedig a 1. és 3. osztályban is élvezhetők volnának.

Egészen természetesnek találjuk, hogy serdülő, 15—20 éves fiatalságunk kivált oly olvasmányokhoz fordul előszeretettel, melyek a képzeletére és kedélyére hatnak első sorban, ezek a költői olvasmányok, illetve regények. Azonban a modern regény, akármelyik fajtához tartozzék is, hogy hasznos és művelő élvezetet nyújtson, kell, hogy meg is értessék; minél nagyobb túlsulyra vergődik benne a lélektani problémák fejtegetése, annál érettebb olvasót feltételez. Ugyanaz és még magasabb fokban áll a drámai olvasmányról, a melyben épen a kellő lélektani megokolás feltétele a helyes szerkezetnek is. Az ifjúsági könyvtárak kezelőire és vezetőire nagy feladat háramlik a kétrendbeli olvasmány irányítására és vezetésére nézve. Kedély és szívképző olvasmányokat nyújt a lyrikus és az epikai költészet is. Amazt az ifjúság személyes, individualis dispositója szerint választja, de javarészával ugyis az iskolai és tankönyvi olvasmányok folyamán jőeleve meg is ismerkedik, legalább a magyar

lyra kiválóbb termékeivel, míg az idegen irodalmak lyrájához nincs oly könnyű hozzáférhetése.

Hátra van az epikai költői olvasmány, a mely ez ismertetés tulajdonképeni tárgya. Ha a tantervet, legalább a gymnasiumét nézzük, régóta előírt olvasmány és tárgyalandó anyag gyanánt fel van véve többrendbeli, kivált idegen, első sorban classikai epikai mű. Ott van eddigi tantervünkben a német Goethe-Schiller balladacsoport, ott a Cid románéz gyűjtemény, mely utóbbira bővebb tartalmi magyarázat és utasítás is adva van.

Már ezen körülménynél fogva nyilvánvaló hogy a szorosabb értelemben vett epikai költői olvasmányok fontos szerepre vergődtek már a tulajdonképeni didactika mezején is. Az egyes kiválóbb eposzok szövege alapján ismertetjük a classikai életre vonatkozó régiségeket, majdnem az összes classikus realitákat. Ha tehát az epikai költői olvasmány a rendszerezített tanmenet keretén belül oly figyelmes méltánylásban részesült, érdekes lesz annak a jelentőségét, mint magánolvasmányét néhány szó tárgyává tenni. A szorosabban vett epikai költői olvasmányok és művek az ifjúsági könyvtárakban még nem foglalnak el hozzájuk méltó helyet, részint a magyar irodalom viszonyaiból kifolyólag, részint a világirodalom eposzainak kevés mérvben történt átültetése, illetve lefordítása miatt. Hiszen még Dante remekét is csak most fejezték be, azt is csak az első fordításban. A világirodalom szorosabban vett eposzokban meglehetősen gazdag és java része fel is van, legalább a nyugati irodalmakban, dolgozva. A művelődéstörténetre nézve oly fontos művek egy része a mi birtokunkban is van már.

Már ezek után rendkívül kívánatos dolog volna, hogy az ifjúság magánolvasmányának, legalább a felsőbb osztályokban, a világirodalom epikai remekei jelentékeny részét képezzék és minden bathatós módon az ifjúságnak ajánltassanak. Tartalmuk, alakjuk, eredetük, kialakulásuk, bevégzettségük természetében rejlik az a nem eléggé méltánylandó kiválóságuk, hogy a mint egyrészt költői alakjuk és szellemük a kedély nemesítésében, a képzelet erősítésében a leghatékonyabban érvényesül: úgy általánosan komoly, nagyfontosságú eseményekre vonatkozó tartalmuk, keletkezésük, régiségük, századokon folyó kialakulásuk által (Ilias, Odyssea, Sah Nameh, Nibelungének stb.) oly vonzó és érdekes anyagot szolgáltatnak, melylyel kevés más rendbeli olvasmány hasonlítható össze. Már általános jellegüknél: tárgyilagosságuknál, gazdag tartalmuknál, a képek és események változatosságánál fogva kell, hogy az olvasó teljes figyelmét lekössék. Mikor tehát a magánolvasmányokról, főképp a középiskolai ifjúságnak szánt olvasmányról van szó, ezekre a remekekre szeretném a főfigyelmet terelni, hangsúlyozván már itt ezen a helyen azt is, hogy a művészi érzék, kivált a külvilág szemléletében,

ha ugyan olvasmány utján is éleszthető, a mindvégig tárgyilagosságra törekvő epikai művek olvasása utján érhető el leginkább.

Hogy az eposzi olvasmányoknak, mint magánolvasmányoknak kiváló fontosságát kimutassam, a szorosan vett és előírt epikai ismertetéshez akarok a következőkben röviden hozzá szólni, hogy a poétika és a különböző epikai művek tárgyalása menetén az eposzi költészetnek kiváló fontossága kiemeltessék; illetve hogy az azok iránti érdeklődés fokoztassék.

Már a negyedik osztályban Toldi tárgyalása menetén nemcsak az epikai tartalom minősége, specialis jellege, de maga a szerkezet is alaposabb megbeszélés tárgyává lesz. Az elbeszélés, a leírás menete, a jellemző vonások kiemelése, a kisebb epizodok csoportosítása mind oda irányulnak, hogy az objectivitást, vagyis inkább a szemléletességet, a tárgyak érzéki minőségét mindinkább előtérbe helyezzék.

Azonban csak a poétika tüzetesebb tárgyalása enged módot az egyes műveknél úgy a szerkezet, mint a tárgy, illetve a tartalom mélyebb fejtegetésére.

Az inductio legyen ezen a téren is fő és vezérfonalunk, vagyis maguknak a műveknek beható tárgyalása, a világirodalom több rendbeli eposzának tartalmi és szerkezetbeli egybevetése szolgáljon kiinduló pontul. Idő és alkalom, legalább az eddigi tanterv mellett, erre bőven nyílik. A hatodik osztályban az Aeneis, a hetedik osztályban Hermann és Dorothea és szintén az Aeneis és a Homer-féle eposzok tárgyalásának folyamán mindig nyílik alkalom, hogy a naiv és műeposz formai jellemére és főkép kialakulásának főbb mozzanataira reá lehessen utalni. A mit legújabbán a philologia a Homer-féle eposzok kialakulására vonatkozólag (Croiset, Wolf, Willamovitz stb.) s a Nibelungokra nézve (Lachmann, Scherer, Holtzmann) kiderített, igen alkalmas megállapodási és kiindulási pontul szolgál a mythos, monda, történelem hősei köré gyűjtött anyag elkülönítésére. Ne is ütközzék meg senkisémmel azon, mintha ilyféle szempontból való tárgyalás a középiskolai oktatás keretén kívül állana, az új álláspontok kellő megszorítással és ügyes csoportosítás mellett teljes joggal követelnek helyet az epikai tárgyalás és ismertetés menetében. Annyi legalább feltétlenül áll, hogy az összehasonlításnak teljesen jogosult helye van ezen a téren. Főleg a culturtörténelmi szempontok: az egyes korszakok irányeszméi, a classikus kor, a római világállam érzés- és gondolkodásmódja, a középkor vezéreszméi úgy a népvándorlás idejéből (Nibelungok, Gudrun Detre), mint a lovagkorból (udvari epika Rolanddal, Megszabadított Jeruzsalem, Orlando furioso stb), a reformatio vallás és erkölcsi eszméi (Elveszett Paradicsom) ezekből a munkákból, mint ősforrásokból fakadnak és épen az epikai előadás nyugodt, fenséges hangon tartott menetében a magasabb eszmék és határozottan kifejezett világ-

nézetek érzékes szemléltetése folytán a legegyszerűbb reáutalás mellett reávezetnek ama fontos culturhistóriai vezéreszmék felfogására, megértésére és méltatására. Alig szükséges hangsúlyozni, hogy a műérzék az oly *eszményies* és mégis *tárgyilagos* előadás méltatása menetén gazdagodik és finomodik rendkívüli módon. A Homer-féle eposzoknál ezt már régóta gyakoroljuk, igaz, hogy itt főképp a görög régiségek ismertetésére szorítkozunk leginkább, de mihelyt a látókör szélesebb lesz, még pedig éppen a többrendbeli és különböző korból való eposzok összehasonlítása folytán, akkor már nemcsak magát a görög szellemet és annak főleg a művészetben való megnyilatkozását fogjuk mélyebben megérteni, de a többi korszakok szellemi és kivált művészi productumait is annál jobban meg fogjuk érteni.

Mint különben bármely művészesebb szépirodalmi termék, úgy különösen a nagy naiv és műeposzok kiváló culturtörténelmi jelentőséggel bírnak, annál is inkább, mivel, mint már említve volt, a népszellem és így a néplélektan történetére nézve is fontos és nélkülözhetetlen forrásul szolgálnak. Áll ez legelső sorban a Homeros-féle művekről, de ugyanúgy érvényes a Mahabharata és Ramajana, a Sah-Nameh, a Nibelungok, a Kalevaláról, úgy a német udvari epikáról. A műeposzoknál is egyaránt lehet tapasztalni ugyanezt, lévén azok rendszerint egy nagyobb korszakot, egész nemzeteket, társadalmakat mozgató eszmék, érzelmek kifejezői.

És már ebből a szempontból is ohajtandó és sikerrel alkalmazható volna a nevezetesebb világirodalmi úgy naiv, mint műeposzok legalább rövid tartalmi egybevetése az előírt és rendszeresen eszközölt tárgyalás menetén. Ezzel a történelmi oktatás is sokat nyerne, és alkalom lévén az egyes korok érzelmi és gondolatbeli világába való mintegy közvetlen betekintésre, a történelmi oktatás szemléletességében, intenzitásában, elevenségében erősödnék. A culturtörténelmi oktatás továbbá az által is sokat nyerne, ha az epikai műveknél az azokban nagy és gazdag vonásokban vázolt környezet, sceneria, a tájak színezete és hangulatossága kellő világításba helyeztetnék. Az epikai előadás és szerkezet egyik főkeleke a *plasticitás*, a mely csaknem minden naiv és műeposzban bármilyen módon is, de mindig érvényre jut. Ismerjük Toldyból, különösen első részéből a megragadó leírásokat, megkapó csendéletképeket, ugyan e szerző balladáiból a természetnek mély, sokszor titokzatos és megrendítő átérzését; a magában különben túllyrikus Zalán futásában a bodrogközi tájék kedves leírásai és több helyütt előforduló, valóságos hangulatképek szintén ezen szempontból emelendők ki. De mit szólunk aztán a Homeros-féle képekről, a keleti eposzok fonséges tájairól, Milton paradicsomáról, Dante pokláról, purgatoriumáról stb.

A tartalom bármilyen vázlatos ismertetése mellett nagyfontosság-

gunak tartom továbbá a környezet, a helyszín, a sceneria sajátosságát részint a színek vagy a hangulat előtérbe helyezését, részint a szorosabban vett plasticitást, mivel egyes remekekben nem annyira a classicus, éles körvonalakban kiélezett plasticitás, mint inkább a festői, a színhangulat iránti érzék ül diadalt és így nagy mértékben finomítja és gazdagítja a mi műérzékünket is. Carriere Poetik cz. m. 292. l. ezeket mondja Ariostoról «Als ein grosser Maler unter den Dichtern ist Ariost auf sinnliche Schönheit und schöne Sinnlichkeit gerichtet, und während Homer wie ein Plastiker in seinem Werk aufgeht und den Stoff mit den grossen typischen Gestalten vor unsern Augen sich entfalten lässt, wählt Ariost einen Standpunkt, von dem aus er die Welt mit uns betrachtet, hält die Fäden der Begebenheit in der Hand um kunstreich sie zu verwirren und wieder zu verknüpfen und in der bunten Fülle der Erscheinungen den Reichthum des individuellen Lebens und seiner willkürlichen Triebe, doch auf der Basis der Symmetrie und in überraschenden Contrasten farbenglänzend vor uns auszubreiten» és valamivel tovább «Gestalten der Antike behandelte er wie die venetianischen Maler, oder wie Giulio Romano: er übersetzt sie ins Malerische, trinkt sie in seiner Empfindung, taucht sie in das prangende Colorit seines Werkes».

A tárgyilagosságnak ilyen, vagy plasticitásban vagy festőiességben kicsúcsosodó vonása egyébiránt kelléke bármely epikai műnek. Azért az egyes művek bármily vázlatos ismertetése mellett, reá kell utalni a compositio, előadás és elocutio ilyenmű vonásaira is. Az összehasonlítás bármily röviden legyen is kivihető, nem kis betekintést és tájékozottságot fog biztosítani az epikának ily alapon felfogott természetébe és technikájába.

Ezen egynéhány általános szempontot összegezve úgy a szorosan vett poetikai oktatás keretén belül, mint az egyes hosszabb epikai olvasmányok menetén, a hatodik osztályban a Cid-románccok, Schiller-Bürgerballadák, Aeneis, a hetedikben Hermann és Dorothea, Aeneis, Homer, a nyolczadikban folytatólagosan Homeros tárgyalása menetén a világirodalom főbb remekei közt való összehasonlításnak elég hely és idő juthat. Azonkívül, a mit az Utasítás is megkíván, főleg az epikai fajok alaposabb ismertetését még a következő, különben már érintett három szempontból óhajtanám kiegészítve látni.

Ha, vagy egy költeménycsoport, vagy egy nagyobb költemény tárgyalás alá kerül, elsősorban az azokban kifejezett *alapeszme* feltüntetendő; minden ilyen főleg epikai mű ugyanis bizonyos világosan kifejezett világnézetet — az lehet aztán egyéni, akár egyetemes — tüntet elő. Ilyféle világnézet legszembeütőbben és mintegy exemplificálva az epikában, első sorban az eposzban jut érvényre, amennyiben a cselekmények

legtöbnyire magasabb erőknek, akaratnak a kifejezői, hordozói. Azért mondja Carriere i. m. 228. l. «Soll der Dichter in seiner Umgebung heimisch, soll er nur der melodische Mund seines Volkes und der klare Spiegel seiner Zeit sein, wie die epische Objectivität es verlangt, so muss auch das Leben in naturwuchsiger Harmonie voll Kraft und Herrlichkeit da stehen, das *Ideal* in der Wirklichkeit vorhanden sein, die Phantasie sich als eine herrliche Macht auch im Handeln erweisen». Ugyanezen szempontokra mutatott rá Gyulai P. Vörösmarty Zalán futására nézve. Schiller balladái- és románczaira nézve az imént tájékoztatót nyújtott Schweighoffer J. (Rózsahegyi főgymn. Értesítőjében), iparkodván kimutatni, hogy az ő sentimentalis alaphangulata alapján első sorban eszmék feltüntetésére törekszik és egy helyt ezt mondja «Schiller balládaiban tanítani akar bennünket, valamely igazság mély érzelmével akar reánk hatni. A szenvedélyeket, a melyek a népballadában a szereplő személyek nyers természeténél fogva gyakran elementáris erővel törnek ki, Schiller az erkölcsi műveltséggel megtisztítja és az akarral megtöri». És valóban ama humanistikus világnézet, a mely Goethe és Schiller idejében mintegy új német renaissance jelentkezett, első sorban Schiller balladáiban van kifejezve, ezek valóságos parabolái az ő antikizáló humanistikus evangéliumának. Kétséget nem szenved az sem, hogy Arany J. balladáinak összbnyomása szintén könnyen reávezetne minket ily uralkodó alapeszme kifejtésére.

De az ily alap- és vezéreszme feltüntetésére és kihüvelyezésére egyéb epikai remekelnél még jobban kinálkozik az alkalom. Hiszen az Iliaszból és Odysseából ismerjük főleg a régi görögök ember- és világnézetét, erkölcsi érzésüket és az istenekről való felfogásukat. Hogy ez mennyire áll a többi naiv és úgynevezett nemzeti eposzokról, nagyon könnyen felfogható. Azért csak helyeselni tudom egy kar- és szaktársamnak felfogását, midőn ezen cím alatt «Miért nem olvastatunk német nemzeti eposzt középiskoláinkban? (Dr. Sztráche a kassai tanáregyesületi körben) tartott felolvasásában reá utal, mily mély és világos betekintést nyerünk a középkor feudális és lovagvilágába, de magam részéről hozzáteszem, magát a népvándorlást, hon- és királyság alapítást vezérlő és mozgató eszmék és érzelmek világába, ha pld. a Nibelungénekkal tüzetesebben foglalkoznánk a felsőbb osztályok valamelyikében.

Ha az eposz természete olyan, hogy benne Carriere szerint (i. m. 231. l.) (es) werden allgemeine Ideen in ihr (Heldensage) in Form einer Begebenheit ausgesprochen», akkor főleg a naiv eposzokban van ez kimutatva a hősmondát illetőleg, a mennyiben ugyanis az egyes hősök sok tekintetben az istenek alakjaival összeesnek és ennek folytán mint ezek, általános vallási, erkölcsi eszmék hordozói, megszemélyesítői, vagy legalább végrehajtói lesznek. Itt, ezen az alapon fejthető meg az istenek

beavatkozása, a csodás elem, a magasabb hatalom, végzet, jövődőlés stb. érvényesülése. Különben Steinthal is mondja (*Zeitschrift für Völkerpsychologie* 5. és 7. k.) «Nicht der gemeinsame Boden der Lage ist das Wesentliche, sondern *die Gemeinsamkeit des Sinnes* in der Auffassung der Fabel».

Igy tohát az epikai művek méltatásánál teljes joggal még a középiskolai oktatás keretén belül reáutalhatni az egyes epikai remekek alapeszméjére, lévén az ott már az epikai objectivitásnál fogva, a legkifejezőbben, szinte példákkal illusztrálva és feltüntetve. Az összehasonlítás sem riaszthat el senkit ettől, hiszen maga az Utasítás is mondja «Részletesebb tárgyalást e körben is főleg a görög és latin, valamint a magyar irodalom kiválóbb termékeinek szenteljen, egyéb irodalmak jelenségei közül csak azokat méltatva, a melyek világirodalmi jelentőséggel bírnak, a mennyiben általánosan és különösen nemzeti irodalmunk fejlődésében is kiváló mintáknak szolgáltak». 51. l. Ilyen világirodalmi egybevetést és pedig még nagyobb terjedelemben mint azt én itt czélzom, hangsúlyoz Dr. Albrecht K. (Oldenburg) *Lehrproben und Lehrgänge* f. é. 1-ső számában, hasonlókép a magánolvasmány fontos ügyét tartva szem előtt, midőn mondja «Durch freiwillige Privatlektüre, auf die zur Zeitgewinnung immer wieder hingewiesen wird, haben einzelne Schüler eine ausreichende Kenntnis der neuern. Dichtung, aber es sind stets nur einzelne, den meisten muss eine Privatlektüre besonders aufgegeben werden und allzuviel darf das nicht sein, denn in Prima ist an Gymnasien und Realanstalten zum Verständniss der ältern Dichtwerke noch manches griechische und englische Stück zu *lesen*. So halte ich für nötig zu Gryphins Shakespeares Sommernachtstraum, zum Laokoon Sophokles' Philoktet und ausgewählte Stücke der Ilias, zur Hamburger Dramaturgie Shakespeares Richard III oder Hamlet, zu Goethes Goetz Shakespeares Julius Cäsar oder Coriolan, zur Iphigenie Euripides' Iphigenie, zur Jungfrau von Orleans Shakespeares Heinrich IV. ersten Theil, zur Braut von Messina Sophokles' König Oedipus».

Második körülmény, melynek feltüntetését úgy az egyes nagyobb epikai művek ismertetőitől, mint magának a poetikának tárgyalójától kívánám, az eposzi művek tartalmának *tárgyilagossága*, szemléletessége. Humboldt, W. Gottschall, Carriere stb. ezen lényeges kelléket mindenütt hathatósan hangsúlyozzák. Hogy a nagy események, epikai hőstettek, sorsfordulatok, vándorlások, harczok, csaták ily szemléletes tárgyalás és alakítás előtérbe szorítását megkövetelik, e költői faj benső természete és szorosan vett tárgya hozza azt magával. A mennyire a nyelv az érzéki képek föltüntetésére csak képes (*Bildlichkeit der Sprache*) az első sorban az epikai művek szerkezetében jut érvényre. A rajz, a színezés, az arányok kidomborítása, a részletek elsorolása (sereg számla), a

szorosabban vett költői leírás itt van tulajdonképen a maga helyén. Az alakok, események, helyzetek ily plastikus kidomborítása, az episodok elevensége, a jellemző vonások szinte refrainszerű hangsúlyozása szintén ide tartozik. Annál sikerültebb valamely epikai mű, mint ilyen, minél inkább érvényesül benne az ilyfajta objectivitás. Szinte caleidoscopikus változatosságú alak- és színgazdagságban vonulnak el előttünk úgy a classikus, mint a modern naiv- és műeposzok jelenetei, az érzékekre hatnak első sorban még oly művek is, mint a Divina Comoedia, vagy az Elveszett Paradicsom. Igen helyesen utal erre Scherer W., midőn előadja Klopstock Messiasának ebbeli fogyatkozását Milton művével szemben, mondván (Geschichte der deutschen Litteratur 423. l.) «Während Milton alles thut um das Interesse nicht sinken zu lassen, für Einheit der Composition und stetig fortschreitende Handlung sorgt und überall durch *Anschaulichkeit des aussern Vorganges* fesselt, lässt Klopstock den Verlauf von Begebenheiten, welche den Faden seines Gedichtes bildet immer nur zu langsam vorrücken und jeden Schritt von den Empfindungen aller Zuschauer begleiten. . . . Charaktere in Handlungen umzusetzen gibt er sich keine Mühe, sondern bedient sich einer naiven Methode directer Charakteristik, sehr gegen die guten Traditionen des Epos».

A mi az ily szemléletességre való törekvést illeti, igen érdekes Gottschall Schillerre vonatkozó megjegyzése (Friedrich Schiller). Ezen költőről ismeretes, mennyire túlteng nála a gondolat, az eszmére való utalás. Mikor Goethe hatással kezdett lenni rá, öntudatosan törekedett több tárgyilagosságot, közvetlenebb alakítást költeményeiben érvényre juttatni. Törekedett erre különösen balladáiban és épen ezekre vonatkozólag mondja Gottschall «man sah, der Dichter schwelgte in dem Genuss der neuerrungenen *Anschaulichkeit*: er lauschte den Gegenständen, die er schilderte mit seiner verstandesmässigen Genauigkeit ihre Merkmale ab, und glaubte, unter der Sonne Homers wandelnd die Meisterschaft *epischen Styls* zu erringen». (i. m. 138. l.).

Lévén tehát már ezek alapján az objectivitás az érzékes alakítás és vázolás az epikai költészetnek egyik lényeges kelléke, szükséges ennek kiemelése mindazon műveknél, a melyekkel akár közelebbről, akár távolabbról foglalkozunk az iskolában.

Itt ki kell emelnem, hogy ha az olvasmányok útján műérzékünket nevelni, finomítani akarjuk, legelső sorban a nagy epikai művekhez kell fordulnunk; a helyszínek, az események csendesen hömpölygő árja bámulatba ejtő tér- és időbeli perspectivákat nyitnak szemünk elé. Az alakok, bármily messzire is esnek tőlünk, közvetetlen realitásukkal és eleven természetességükkel meg fognak lepni. Gazdagon aknázhatók ki ebből a szempontból úgy az antik mint a modern eposzok. Emez elbájoló

plasticitással vagy legalább festőiességgel lépten-nyomon találkozunk Homernél, Dantenál, Miltonnál. Talán nem fölösleges utalni arra sem, hogy tényleg a görög szobrászok főleg a Homerféle eposzokból, a renaissance festői az epikus legendákból merítették dicső alakjaikat.

Az alapeszmén, a tartalmon kívül nagy súlyt akarnak fektetni az epikai művek tárgyalásánál harmadszor a *szerkezetre*. A költészet története bizonyítja, hogy annak első csirái, — főleg mithologiai képzet-csoportosítás kapcsán — epikai jellegűek voltak. Így a népballada, a cyclikus költészet határozottan epikai jellegűek voltak, de ősfarmájukban már a lyrának és a drámának első kialakulásait is magukban rejtették, a mely utóbbi két műfaj csakugyan nemsokára ki is vált a szorosán vett epikai költészetből. Valamely istenséghez vagy hőshöz kapcsolt epizód, azok dicsőítése, életükből megelevenített jelenet képezték az ősköltészet termékeinek tartalmát és alapját. Valamely istenről szóló mythosz reá-tapadt később valamely mondai, vagy plane történeti hős alakjára (Ulysses, Siegfried, Detre, N. Károly, Árpád) az elbeszélésre alkalmas elemeket szorosabban összefűzték, elválasztván azokat a hymnikus vagy dythyrambikus elemektől. Erre vonatkozólag mondja Carriere (i. m. 267. l.) «Wie Karl der Gr. so ist auch der Gothe Theodorich durch auf ihn niederschlagende Göttersage zum *epischen* Helden geworden. Sein Feuerathem, seine Riesen und Drachenkämpfe, seine Entrückung durch das geheimnissvolle Ross, das ihn in das wilde Heer entführt, dessen Führer er nun statt Wodan wird, zeigt das ebenso deutlich, wie in dem ursprünglichen Mythos von Siegfried geschichtliche Züge eindringen und ihn in das Heldenleben der Nation hineinzogen. Das Volksepos blüht aus der Sage hervor». Így tette azt Arany Toldyjában Ilosvai laza mondáival. Így Vörösmarty a Névtelen Jegyző hagyatékával. Ha az alapeszme, az anyag megvan — ez utóbbi a műköltőknél is kívülről jön — következik a *szerkezet* feladata. De a szerkezet minősége rendszerint a tárgy minőségétől függ. Ilyen jelenséget látunk Firdusinál, a mely ezen tekintetben nagyon is utbaigazít a tulajdonképeni epikai szerkezet titkaiba való behatolásnál. Mahmud Satma összeszedette perzsa udvarában mind a nép ajkán lévő, vagy leírt mondákat (977—1030. év). Az anyag tehát megvolt, csak teljes egész alakot kellett nekiadni; ezt tette Abul Kasim Monsur Tusból (Firdusi) és megszerkesztette a Sah Nameht még pedig úgy, hogy az első részben főleg az ó perzsa vallásra vonatkozó mythosokat, a másokban a szorosabban vett történeti anyagot a Sassanidák bukásáig ölelte fel egy egészbe; természetesen egységes szellemet lehelve bele. Ez a Sah Nameh szerkezetének a titka; és a finn Kalevala különleges alakja, szerkezete bizonyára a Lönnrot által összeszedett töredékek jellegében leli megfejtését. Ily szerkezetre világot vet azon eltérés

is, a mely az Eddabeli Sigurd töredékek és a kerekded egészszé összeállított Nibelungi ének közt van.

Ilyen kész anyagnak teljes egészszé való megszerkesztése megkívánja azt is, a mit műérzéknek és pedig epikai érzéknek szoktak nevezni. Ebben nyilvánul a benső technika, a szorosán vett compositio. Erre a compositiora is, óhajtom én, hogy színtén súly fektetessék, mivel ebben rejlik és nyilvánul a tulajdonképeni epikai alakítás titka. A balladánál, a műéposzoknál ennek kiderítése nem kerül oly nagy nehézségbe. Arany balladáinak első sorban ezen művészi szerkezet adja a sajátos jelleget, mely főleg az alaki befejezettségben jelentkezik. Toldijának első részében ezen művészi szerkezet, — jóllehet épen a népiesre törekedett — szintén bámulatos, a második rész már szétfolyó, lazább, sokszor az epizódot a főcselekménytől nem lehet megkülönböztetni, illetőleg a főcselekmény menete zavart szenved. Bámulatos ezen tekintetben az Odyssea, a hol oly sok mellékcselekmény nemcsak hogy nem árt a főcselekmény fejlődésének, de annak a hatását és jelentőségét nyomról nyomra emeli, szóval az összefüggés a fő- és mellékcselekmény és az epizodok közt nemcsak *logice*, de *psychologice* is indokolva van. Az egyes műköltők a compositióban valóságos virtuózok. A tárgy sokoldalúsága, a helyszín roppant terjedelme, a személyek és események sokasága oly harmonikusan össze van illesztve, az epikai menet, az események folyamszerű hőmpölygése oly szabályszerű, oly harmonikus, hogy az olvasó lelkében, képzeletében mintegy kéjes kielégültség és gyönyör között továbbúszik az események csendesen rengő hullámain. Mily csodás jelenség ebben a tekintetben a Divina Comedia; de a sokat kifogásolt Aeneistől sem tagadhatni el a sokat hangsúlyozott epikai nyugalom bizonyos és különleges báját, méltóságát.

A szerkezetnek ilyenemű méltatása mindenestre nagyban késsé fog tenni az igazán epikai remekek valódi aesthetikai élvezésére.

Ezen három szempontot akartam röviden kiemelni, hogy az epikai költészet tárgyalása menetén figyelembe vétessenek, a mennyiben azt a művek összehasonlításának lehetősége megengedi. Az eposzok jelentőségét hangsúlyoztam, hogy különösen a felsőbb osztályok tanuló ifjúságában érdeklődést ébreszszünk ezen alkotások iránt, a melyek az emberi szellem nagyfontosságú termékei; mintegy a szellemi fejlődés, a haladás időnkint való *összefoglalásai*, egyes nemzetek, korok gondolat- és kedélyvilágába igen könnyű és mégis mély bepillantást engednek. Mint már fentebb említettem, az oly kedvelt regényirodalom bármily gazdag tárházát is képezi az élet, főleg pedig a magánélet és az ember egyed lélektani problémáinak, mégsem, vagyis épen azért nem tartom megfelelőnek az ifjúság olvasmányi igényeinek. Kiszorítani azonban nem óhajtom, legfeljebb megszorítani és pedig főleg az itt szelöltetett epikai

remekek javára. A világirodalom eposzai tudtommal nem nagyon találhatók a nyilvános könyvtárakban és azt is fel tudom fogni és természetesnek találok, hogy a nagy közönség, a mely főleg a modern regény- és novellairódalom termékeit emészt, nem fog nagy érdeklődést mutatni sem a naiv, sem a műeposz iránt. A művelt közönség közt is, a kik irodalmilag képzettek, nem fognak sem alkalmat, sem kedvet találni arra, hogy ezen remekek jótékony és nagy fokban művelő és nevesítő hatását érezzék. Legtöbbré nézve elveszett, holt kincsek azok. Sokakat elvon a színpad, a mely a művelt közönségnek, de meg magának a fiatalságnak képzeletét, érdeklődését teljesen lefoglalja. Azon sok megkapó jellem, elbájoló kép, fenséges helyzet, nagyjelentőségű vezéreszme, oly sok dicső ideál és egész korokat és nemzeteket mozgató gondolat és érzelem, melyet az eposz nyújt, a legtöbb műveltre nézve elvész. Az epikának nyugodt előadását az események jelentőségteljes, folyton hullámzó és mégis szabályos áradatát és gazdag csoportosítását, a világtörténelmi nagyfotosságú és korszakalkotó eszmék és érzelmek oly plastikus, eleven megtestesülését, az igazi ideálok szellemi és művészi csodás pantheonját, a közvetetlen nép- és nemzeti szellem ezredéveken keresztül átöröklött tipikus alapvonásait, melyeket az eposz oly fesztelenül, oly közvetlenül fejez ki és nyújt, az egyes korok és népek életmódját, környezetbeli helyzetét, mely azokat oly hathatósan járja át: mindezt első sorban a serdültebb középiskolai ifjúság eminenter megfelelő olvasmányának tartom. Ez kedélyét nem zavarja meg, mint a színpadi látványosság, képzeletét nem téveszti meg, mint a modern naturalista és secessionista regény- és novellairódalom termékei. A kellő idealismus magaslatán tartja meg és erősíti meg az ifjú kedélyét, mely idealismusra korunknak inkább szüksége van, mint bármely más kornak. Annyi felvilágosító, tájékoztató, felvillanyozó és lelkesítő eszmét egyéb irodalmi fajokból, legalább ebben a korban, aligha meríthet az ifjúság.

Épen azért főleg a középiskola vezetőjét, az ifjúsági könyvtárak kezelőjét óhajtanám az itt vázoltakra figyelmessé tenni. De a rendszeres poetikai oktatás általam megjelölt irányban való támogatását is szeretném főleg az epikum számára biztosítva látni. Hogy a könyvtár kezelője ama epikai művekre irányítsa az úgy is sokat olvasó ifjúság figyelmét, ezt csak ama remekek minél behatóbb és lehetőleg kimerítő méltatása által érheti el, a mennyiben természetes, ezt a középiskolai oktatás kerete és terjedelme megengedi.

Ugy hiszem, hogy epikai olvasmányra gondolt *Hegedüs István*, midőn a művészi oktatás szempontjából a Pæd. Társaság ez évi nagygyűlésén ezeket mondta:

«Ha nagy költőink plastikus előadása mindig eleven színekkel ujul meg ifjaink lelkében: akkor a lelkesedés beszédessé teszi az ajkat,

szinessé a tollat. Ha a képzelmet nem tápláljuk elébb, akkor hiába a képtár összes készlete. A történeti képen csak jelmez és szembántó színzavart lát, ha az a jelenet nem szövődött a *költő* olvasása, sőt könyv-nélkül tanulása közben az ifjú álmaiba.»

BELJAK BERNÁT.

AZ ORSZÁGOS KÖZOKTATÁSI TANÁCS MUNKÁSSÁGA AZ 1899/900. ISKOLAI ÉVBEN.

Az Országos Közoktatási Tanács állandó bizottsága a most végződő iskolai évben 22 ülést tartott s ezeken a következő ügyekkel foglalkozott.

Elkészítette az *állami elemi tanítóképző-intézetek tantervét*, melyet egységesebbé, gyakorlatibbá, szabatosabbá és részletesebbé tett a mainál. Hosszas szakbizottsági tárgyalások után maga az állandó bizottság nyolcz ülést fordított (szept.—jan.) erre az ügyre s jelentését folyó évi február hó elején terjesztette fel róla a miniszterhez.

Második nagyobb szervezeti munkálata volt az állandó bizottságnak a *felsőbb leányiskolai tanterv revisiója*, melylyel január végétől június 15-ig hét ülésben foglalkozott. Az e végből kiküldött szakbizottság már egy évvel azelőtt elkészült javaslatával; de ennek tárgyalására az állandó bizottságban csak a tanítóképző-intézeti tanterv elintézése után kerülhetett sor. A revideált felsőbb leányiskolai tanterv ismét helyreállítja az iskola tanfolyamának egységét s mellözi a mai különbségtételt az első- és másodrendű felsőbb leányiskola közt. A tanítás anyagát az egységes tanfolyam hat évére osztván szét, a tanterv szerkezete világosabbá és határozottabbá vált. A természettudományi tantárgyak közt a természettudomány több helyet juttatott, a természettant öszszébb szorította. Az irodalmi és történeti tárgyaknál pedig helyet engedett azoknak az újításoknak, a melyek a revideált középiskolai tantervekben, a közvélemény általános elismerésével, érvényesültek.

Az állandó bizottság napirendjén még egyszer — utoljára — megfordult az *osztott népiskola tanterve* is, melyet a tanítóegyesületek észrevételei alapján az utolsó revisióban részesített a bizottság s még decemberben véglegesen szövegezve fölterjesztett.